

THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN
IN NEDERLAND TE KAMPEN

Elkaar aanspreken

Een onderzoek naar het draagvlak voor tucht in de Unie van Baptistengemeenten in Nederland

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR IN DE THEOLOGIE,

OP GEZAG VAN DE RECTOR DR. R. KUIPER,

ZO GOD WIL IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

OP VRIJDAG 11 DECEMBER 2020

TE 15.00 UUR IN DE NIEUWE KERK,

BROEDERWEG 34 TE KAMPEN

door

Yme Horjus

Geboren te Amsterdam op 19 april 1950

Promotores:

Prof. dr. M. te Velde

Prof. dr. H.A. Bakker (VU Amsterdam)

Leden van de beoordelingscommissie:

Prof. dr. J. Barentsen (ETF Leuven)

Prof. dr. E.A. de Boer

Prof. dr. L.J. Koffeman (PThU Amsterdam)

Inhoud

DEEL I VERKENNINGEN

HOOFDSTUK 1 INTRODUCTIE, ORIËNTATIE EN DOEL VAN HET ONDERZOEK

1.1 Inleiding	19
1.2 Eerste globale oriëntatie in de Theologische Realencyklopedie	21
1.3 Een viertal Nederlandse onderzoeken op het terrein van de tucht in baptistengemeenten en de gereformeerde gezindte	23
1.3.1 Een diepteonderzoek in een baptistengemeente in het tijdvak 1927-1976.....	23
1.3.2 Een kwantitatief onderzoek naar de praktijk van de tucht vanaf 1974 tot 1994 ...	24
1.3.3 Een kwalitatief empirisch onderzoek naar de tucht in 2001.....	24
1.3.4 Staat de tucht op de tocht? Een kwalitatief empirisch onderzoek in 2016.....	25
1.3.5 Conclusie uit deze vier onderzoeken.....	25
1.4 De roep om disciplineren	26
1.5 Onderzoeksontwerp en methode	27
1.5.1 Overwegingen bij het onderzoeksontwerp	28
1.5.2 Doelstelling en vraagstellingen	28
1.5.3 Conceptueel model.....	30
1.6 Methode	30
1.6.1 Dienstbaar aan het handelen van God	30
1.6.2 Dubbel perspectief.....	31
1.6.3 Theonome reciprociteit.....	31
1.6.4 Heitink en het bipolaire model	32
1.6.5 Groothoeklens en zoomlens	33
1.6.6 De toespitsing op ‘draagvlak’ en ‘subject-zijn’	34
1.7 Bestuurskunde als wetenschapsterrein	34
1.7.1 Tucht en de menswetenschappen	35
1.7.2 Tucht en theologie	35
1.7.3 Discongruentie van opvattingen en gedrag	35
1.7.4 Kwalitatief empirisch onderzoek.....	36
1.8 Overgang naar hoofdstuk 2 over het bestuurskundige begrip ‘draagvlak’	37

HOOFDSTUK 2 HET BESTUURSKUNDIGE BEGRIP 'DRAAGVLAK'

2.1 Inleiding	38
2.2 ‘Draagvlak’ in het dagelijks spraakgebruik.....	38
2.3 ‘Draagvlak’ als bestuurskundig begrip.....	39
2.4 De Graaf en Boedeltje als gidsen in het polderlandschap van het ‘draagvlak’	40

2.4.1 Steun.....	40
2.4.2 Legitimiteit	41
2.4.3 Acceptatie van beleid	42
2.5 ‘Draagvlak’ als ingeburgerde typisch Nederlandse term	43
2.6 Positief en negatief draagvlak	44
2.7 Non-acceptatie.....	45
2.8 Het nimby-effect.....	45
2.9 Interactief beleid.....	45
2.9.1 De inspraak voorbij	46
2.9.2 ‘Interactief beleid’ leidt tot ‘draagvlak’	48
2.9.3 Acceptatie op individueel niveau en draagvlak op collectief niveau	49
2.9.4 Variëteit in de mate van interactiviteit	50
2.10 Verdere conceptualisering van de begrippen ‘draagvlak’ en ‘interactief bestuur’	51
2.11 Conclusies bestuurskundig draagvlakonderzoek.....	52
2.12 Naar een eigen conceptueel model voor draagvlak voor tucht.....	53
2.13 Overgang naar hoofdstuk 3	56

HOOFDSTUK 3 DRAAGVLAK VOOR DE TUCHT IN DE CULTURELE CONTEXT SINDS ONGEVEER 1960

3.1 Inleiding	57
3.2 Godsdienstsociologische dilemma’s	57
3.3 Secularisatie	59
3.4 Individualisme	61
3.5 Persoonlijke autonomie	63
3.6 ‘Zonde’ is een probleem geworden	64
3.7 Verschuivingen in tuchtwaardigheid.....	65
3.8 Schuivende panelen	66
3.9 Vervangende termen.....	66
3.10 Er zit verandering in de lucht: signalen uit de seculiere wereld.....	70
3.11 Er zit verandering in de lucht: signalen uit de kerkelijke wereld	72
3.12 Tegenstrijdige ontwikkelingen	75
3.13 Kort resumé en overgang naar het volgende hoofdstuk	76

DEEL II NAVRAAG

HOOFDSTUK 4 BAPTISTEN BEGRIJPEN UIT HUN GESCHIEDENIS

4.1 Inleiding	79
4.2 Een ‘leekenbeweging’	80
4.2.1 De wortels in het Engelse puritanisme en separatisme	80

4.2.2	De gemeente van Smyth en Robinson in de Nederlanden	82
4.2.3	De tucht in de Engelse separatistische gemeenten	85
4.2.4	John Smyth en de tucht	87
4.2.5	De tussenperiode	88
4.3	De vestiging van het baptisme in Nederland in de negentiende eeuw	88
4.3.1	Johannes Elias Feisser	88
4.3.2	Harm Willms en de gemeente van Ihnen	95
4.3.3	H.G. Tekelenburg en de gemeente van Amsterdam	97
4.3.4	Voor elkaars geloof verantwoordelijk	98
4.4	Bepalende ecclesiologische karakteristieken van het Nederlandse baptisme	99
4.4.1	Doop door onderdompeling op belijdenis van geloof	99
4.4.2	Het baptisme als Bijbelbeweging	100
4.4.3	Calvinistisch van huis uit en tegelijk evangelisch	100
4.4.4	Participerend gemeentegerbeuren	101
4.4.5	Het baptisme als gemeenschap van navolging	103
4.4.6	Congregationalisme	104
4.4.7	Verambtelijking en verkerkelijking	105
4.4.8	Traditioneel, 'neo-baptistisch' en daar tussenin	106
4.4.9	Autonomie van de plaatselijke gemeente	107
4.4.10	Reglementsbeplaling en raadsmap	107
4.5	Ontwikkelingen binnen de Unie aangaande de tucht	108
4.5.1	Maatschappelijke verschijnselen	108
4.5.2	Prediking en onderwijs	109
4.6	Overgang naar het volgende hoofdstuk	110

HOOFDSTUK 5 BIJBELS-THEOLOGISCHE NAVRAAG

5.1	Inleiding	111
5.2	Welke woorden gebruikt het Nieuwe Testament voor vermaning en tucht?	112
5.2.1	Werkwoorden over tucht behoren tot de gewone taal	112
5.2.2	Gebruik van woordenboeken	113
5.2.3	Parakalein	113
5.2.4	Paramytheisthai	115
5.2.5	Nouthetein	115
5.2.6	Elenchein	116
5.2.7	Stèrizein	117
5.3	De invloed van seculiere ethiek en sociale veranderingen	117
5.4	De oudtestamentische achtergrond van de tucht	119
5.5	Significante nieuwtestamentische teksten over de tucht	121

5.5.1	Matteüs 16,19	121
5.5.2	Matteüs 18,15-18.....	123
5.5.3	Johannes 20,23	125
5.5.4	1 Korintiërs 5,1-13	125
5.5.5	1 Timoteüs 1,20.....	130
5.5.6	Handelingen 5,1-11	131
5.5.7	Teksten over mijding.....	132
5.6	Jezus en de praktijk van de tucht.....	134
5.6.1	Johannes 4,4-42 – De Samaritaanse vrouw bij de Jakobsbron.....	134
5.6.2	Johannes 7,53-8,11 – De overspelige vrouw.....	136
5.6.3	Johannes 21,15-17 – Het tuchtgesprek met Petrus aan het meer van Tiberias....	137
5.7	Het doel van de tucht.....	139
5.7.1	De tucht als redmiddel.....	139
5.7.2	De tucht beschermt de heiligheid van de gemeente	140
5.7.3	De gemeente als object en subject van tucht.....	140
5.8	Contemporaine cultuur en vertaalslag	142
5.8.1	Modus van vervaging en vervanging?.....	143
5.8.2	De dynamische gemeente is aan verandering onderhevig.....	144
5.9	Overgang naar het volgende hoofdstuk	145

HOOFDSTUK 6 PASTORAAL-THEOLOGISCHE NAVRAAG

6.1	Inleiding	146
6.2	E. Thurneysen	147
6.2.1	Thurneysen als dialectisch theoloog.....	147
6.2.2	Doel, inhoud en voorbehoud van het pastoraat	148
6.2.3	Seelsorge als Akt der Heiligung und der Zucht	149
6.2.4	Thurneysen en de tucht.....	150
6.2.5	Leerlingen van het Woord.....	151
6.3	Jay E. Adams	155
6.3.1	Algemene karakteristiek van Adams pastoraat	155
6.3.2	Adams en de menselijke verantwoordelijkheid.....	156
6.3.3	Adams en de heiligmaking	157
6.3.4	Adams en de tucht	158
6.3.5	Adams en het subject zijn van de gemeente bij tuchtsituaties.....	159
6.3.6	De oogst van de gedachten van Adams	160
6.4	D.S. Browning.....	161
6.4.1	De vijf niveaus van 'practical moral thinking'	162
6.4.2	Het tekort in de gangbare 'pastoral counseling'	162

6.4.3	De joods-christelijke godsdienst en het pastoraat	164
6.4.4	Naar een model van pastorale zorg	165
6.4.5	De oogst van Brownings gedachten over de morele context van het pastoraat ..	167
6.5	Profeten van de ronde tafel.....	168
6.6	Bijbelverhaal en levensverhaal, pastoraat als hermeneutiek	169
6.6.1	Oude sporen.....	169
6.6.2	Hermeneutisch abductief.....	170
6.6.3	Korte evaluatie van ‘Zorg voor het verhaal’	170
6.7	Overgang naar het volgende hoofdstuk	171

HOOFDSTUK 7 SYSTEMATISCH-THEOLOGISCHE NAVRAAG

7.1	Inleiding	172
7.2	Bijbels spreken over zonde.....	173
7.3	De typologie van de moderne protestantse zondeleer	174
7.3.1	De soteriologische zondeleer.....	175
7.3.2	De antropologische zondeleer	183
7.3.3	De scheppingstheologische zondeleer.....	186
7.4	Zonde en tucht in baptistengemeenten	192
7.5	Systematisch-theologische gedachten over de aard en praktijk van de tucht.....	193
7.5.1	J. Calvijn.....	194
7.5.2	G.C. Berkouwer.....	199
7.5.3	O. Noordmans	203
7.5.4	M. Jeschke	206
7.5.5	A. van de Beek	209
7.5.6	W.J. Ouweneel	213
7.5.7	Enkele stemmen uit de Angelsaksische baptistenwereld	217
7.6	Overgang naar de navraag bij kerkrechtdeskundigen.....	222

HOOFDSTUK 8 NAVRAAG BIJ KERKRECHTDESKUNDIGEN

8.1	Inleiding	223
8.2	H. Bouwman	224
8.2.1	Tucht als de macht van de kerk	224
8.2.2	Doel van de tucht.....	224
8.2.3	Gemeente object of subject van de tucht.....	225
8.2.4	Oogst bij Bouwman.....	225
8.3	J. Kamphuis	226
8.3.1	Kamphuis en het doel van de tucht.....	226
8.3.2	Kamphuis en de verhouding ambt en gemeente.....	227

8.3.3	Geduld, pastorale benadering en eigentijdse verschijningsvormen van de zonde	228
8.3.4	De oogst bij Kamphuis	228
8.4	Gereformeerde Kerken vrijgemaakt: M. te Velde en K. Harmannij	228
8.4.1	Draagvlak voor tucht lijkt te zijn weggevallen.....	229
8.4.2	Veranderde kijk op zonde.....	229
8.4.3	Tucht heeft een declaratorisch karakter.....	230
8.4.4	Waken over mijn broer.....	231
8.4.5	Weg uit de versmalling.....	232
8.4.6	Ongehuwd samenwonen.....	232
8.4.7	Oogst van de bijdragen van Te Velde en Harmannij	233
8.5	Tucht en kerkrecht in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN)	233
8.5.1	‘Een troon voor het Woord’	234
8.5.2	Het goed recht van de kerk.....	235
8.5.3	De oogst bij kerkrechtdeskundigen van de PKN.....	236
8.6	Baptisten over de afhouding van het avondmaal.....	236
8.6.1	Misstanden kwalificeren de viering als onwaardig	237
8.6.2	‘Terugleiden tot de genade door voortgezette viering’	238
8.6.3	Avondmaal heiliger dan de dienst als geheel?	238
8.6.4	‘Voltrekken’	239
8.6.5	Avondmaalsviering als performatieve handeling.....	240
8.6.6	Onvoorwaardelijke aanvaarding?.....	240
8.7	Overgang naar het tweede hoofddeel van deze studie (het kwalitatief empirisch onderzoek)	242

DEEL III   VERSLAG KWALITATIEF EMPIRISCH ONDERZOEK; ACCOUNTABILITY; INZICHTEN EN AANBEVELINGEN

HOOFDSTUK 9 VERSLAG VAN HET VELDONDERZOEK - BEVINDINGEN EN REFLECTIE

9.1	Inleiding	245
9.2	Aard en methode van het kwalitatief empirisch onderzoek	245
9.2.1	Veldonderzoek in de Unie van Baptistengemeenten in Nederland	246
9.2.2	Saturatie en valkuilen voor het onderzoek	247
9.2.3	Topics- of halfgestructureerd interview	248
9.2.4	Transcriptie.....	249
9.3	Toelichting op de categorieën van het programma Kwalitan.....	250
9.3.1	Ervaringen	250
9.3.2	Initiatief raad of gemeente.....	254
9.3.3	Inhoud tucht.....	256

9.3.4 Tucht: een onaangenaam woord.....	258
9.3.5 Zuchten en gedoe.....	260
9.3.6 Doel tucht.....	262
9.3.7 Noodzaak tucht.....	265
9.3.8 Factoren bij de teloorgang van de tucht.....	268
9.3.9 Not in my backyard (nimby).....	272
9.3.10 Maatregelen.....	274
9.3.11 Afhouding en onthouding van het avondmaal.....	277
9.3.12 Accountability.....	280
9.3.13 Bottom-up.....	282
9.4 Additioneel onderzoek onder voorgangers.....	284
9.4.1 Associaties en misverstanden.....	284
9.4.2 Welke benaming geeft meer draagvlak?.....	286
9.4.3 Welke aspecten het meeste benadrukken?.....	287
9.5 Overgang naar het volgende hoofdstuk.....	288

HOOFDSTUK 10 INTERMEZZO: ACCOUNTABILITY

10.1 Inleiding.....	290
10.2 Accountability als ander woord voor ‘tucht’.....	290
10.3 Exploratie op bruikbaarheid.....	290
10.3.1 Tuchtrecht in de bancaire wereld.....	291
10.3.2 De waarde van de eed.....	292
10.3.3 ‘Accountability’ in het wetenschappelijke discours.....	293
10.3.4 Integriteit en compliance.....	295
10.3.5 Normvervaging als gevolg van een verzwakt en gedempt geweten.....	296
10.4 Feedback in de kerk.....	299
10.5 Een laatste ‘maar’.....	301
10.6 Overgang naar het slothoofdstuk.....	302

HOOFDSTUK 11 INZICHTEN EN AANBEVELINGEN TER VERGROTING VAN HET DRAAGVLAK VOOR DE KERKELIJKE TUCHT

11.1 Inleiding.....	303
11.2 Terreinverkenning.....	304
11.2.1 Doelstelling en vraagstellingen.....	304
11.2.2 Draagvlak als sleutelbegrip.....	305
11.2.3 Culturele context.....	306
11.3 De navraaghoofdstukken.....	306
11.3.1 Baptisten begrijpen uit hun geschiedenis: de oogst.....	306

11.3.2 Oogst uit de Bijbels-theologische navraag	307
11.3.3 Pastoraal-theologische navraag: de oogst.....	308
11.3.4 Systematisch-theologische navraag: de oogst	309
11.3.5 Navraag bij kerkrechtdeskundigen: de oogst	311
11.4 De oogst van het kwalitatief empirisch onderzoek (hoofdstuk 9).....	312
11.4.1 Moeilijk, maar onopgeefbaar.....	312
11.4.2 Inhoud, doel en noodzaak van de tucht	312
11.4.3 Factoren bij de teloorgang van de tucht	313
11.4.4 Not in my backyard (nimby)	314
11.4.5 Maatregelen	314
11.4.6 Accountability, bottom-up en de taak van een kerkenraad	314
11.4.7 Afhouding van het avondmaal: de oogst.....	316
11.4.8 Opbrengst verdiepingsslag onderzoek ‘accountability’	316
11.5 Draagvlak en beantwoording van de vraag naar het doel van het onderzoek	317
11.5.1 Determinanten van percepties van de toepassing van tucht	317
11.5.2 Waarden die aan percepties worden toegekend.....	319
11.5.3 Ten slotte: determinanten en waarden.....	319
11.6 Aanbevelingen.....	320
11.6.1 Aanbevelingen ten aanzien van een pastoraal moratorium	320
11.6.2 Aanbevelingen ten aanzien van onderwijs en prediking	321
11.6.3 Aanbevelingen ten aanzien van de ‘smalle’ ethiek van baptisten	322
11.6.4 Aanbevelingen ten aanzien van de beoordeling van tuchtwaardigheid.....	322
11.6.5 Aanbevelingen ten aanzien van de profetische dienst aan elkaar	323
11.6.6 Aanbevelingen ten aanzien van ‘bekwaamheid’ tot aanspreken	326
SUMMARY	329
SAMENVATTING	334
GEbruikte afkortingen	339
BIBLIOGRAFIE	341
BIJLAGE I Brief aan voorgangers onderzoeksgemeente.....	359
BIJLAGE II Verslag ruwe data empirisch onderzoek.....	360
BIJLAGE III Handreiking of leidraad voor tuchtsituaties	438
CURRICULUM VITAE YME HORJUS	440

SUMMARY

This study on the support for church discipline takes place at the intersection of church history, ecclesiastical law and church development. In addition, non-theological disciplines are also involved in the investigation. It concerns an investigation into the workings of the ecclesiological instrument of corrective action of the Christian community towards its members. The investigation is divided into two main parts and is of a hybrid design: on the one hand it is a literature study of the meaning of discipline in the Bible, theology and tradition, specifically in the Baptist tradition, and of whether the local church can also be the subject of discipline instead of primarily its object, in which case the exercise of discipline is primarily a matter of ordained leadership. This immediately explains the title of this study: *Accountability to each other*. In Dutch: *Elkaar aanspreken*.

On the other hand, the second main part is an empirical qualitative study of the motives, attitudes and views of church members in the Union of Baptist Churches in the Netherlands. This part of the study focuses on the ‘support base’ for church discipline, which seems to have disappeared almost entirely. The word ‘support’ is therefore included in the subtitle that further defines and qualifies the nature of the investigation.

The aim of the investigation is to develop insights and make recommendations with regard to strengthening and increasing support for discipline in Baptist churches. To this end, three questions were used that can facilitate the concretisation of the subject and the sharpening of the focus:

1. Which *positive* factors determine the existence (or: fresh emergence) of a support framework for church discipline? Which factors have a *negative* effect on the emergence and existence of a (new) support framework?
2. What role do these factors play in Baptist church life?
3. How could these factors be influenced so that support increases?

Chapter 1 offers a first exploration of the area of investigation under the heading ‘Introduction, orientation and purpose of the investigation’. Rolf Zerfass's classical model, which seeks to integrate the humanities and theology, forms the basis of this investigation. A connection is also found with the views of Kees de Ruijter, who emphasizes the importance of the culture in which the church of Christ is located. The ongoing dialogue with the empirical sciences is vitally important for practical theology. The state of affairs regarding church discipline is related to views in the surrounding secular environment as a system of communicating vessels. This study deals with the detail of church discipline in relation to the overall picture of Baptist ecclesiology.

Chapter 2 explores the concept of ‘support base’ as it has taken shape in Dutch society which is characterised by seeking mutual agreement and consensus. The Dutch culture of consultation and decision-making is one of ‘living together in the polder’, based on searching for a wide support base. In addition to other literature in this field, two dissertations on

‘support’ provide insight into how this can be found; they distinguish between ‘process’ (especially Boedeltje) and ‘content’ (especially De Graaf). This chapter develops a conceptual model that is connected to eighteen questions that relate to determinants of conceptions and also to values by which people judge and assume that they observe things. These questions provide a clear picture of the broad field of church discipline and must be answered explicitly at the end of the study.

Chapter 3 investigates which sociological, social and ecclesiastical phenomena have played a role in the loss of relevance of church discipline. The chapter successively discusses: 1. (religious-)sociological and philosophical backgrounds; 2. ecclesiastical developments with regard to concepts such as ‘sin’ and ‘discipline’; 3. observations of changes that occur in church and society and 4. the striking phenomenon of the ‘simultaneity of the non-simultaneous’. The sociologist of religion Gerard Dekker and the dilemmas he formulated are introduced: ‘relationship versus freedom’, ‘homogeneity versus heterogeneity’, ‘revelation versus experience’. Major themes such as secularisation, individualism and personal autonomy are also discussed. They have fundamentally changed the face of society and the church, so that the important biblical core concept of ‘sin’ has faded. Subsequently there were also shifts in the assessment of the need for church discipline. Replacement terms for sin and iniquity were introduced. The ‘brokenness of creation’ is a more acceptable term for believers and ‘shame’ also appears as a substitute for ‘sin’. On the other hand, signals from the secular world argue for the use of more moral standards. People are advocating a return to normative frameworks and even to a new ‘morality’. These signals are picked up by church people who – partly out of a conviction of ‘absence’ – are developing sensitivity to themes such as discipleship, imitation and ‘contrast community’ in order to emphasise the countercultural aspect of the faith. This development also shows something of what Karl Mannheim has called the ‘simultaneity of the non-simultaneous’. Contrasting developments are occurring alongside each other.

Chapter 4 is a contribution on the history of the Baptists in the Netherlands. It discusses two episodes in which there was a rise of Baptist thought: a short period at the beginning of the seventeenth century and the period marked by the baptism by immersion of seven Baptists in 1845. The latter was the beginning of present Baptist movement in the Netherlands. Chapter 4 is entitled ‘Understanding Baptists from their history’, which implies that Dutch Baptists do not show their identity so much by a well-defined theology or in publications as by a ‘body dance’ with the Bible (De Vries), a passion for the local church and a heart for evangelism. Baptists in the Netherlands did not write books, but the life of their congregations reads like a book. The content of this chapter 4 clearly shows that church discipline was not a trivial and marginal phenomenon, but an essential component of the ecclesiology of the Baptist churches. This chapter also provides a sketch of some defining ecclesiological characteristics of the Dutch Baptist movement. This Baptist movement is a Bible movement; a community in which participation in church life is significant; a community of imitation; a community with a strong emphasis on congregationalism as the organisational structure; a community in which the priesthood of all believers is practised; but also, a community that has become increasingly focused on church offices and institutionalisation.

Chapter 5 is a biblical-theological inquiry which discusses the data from the Old and especially the New Testament. For the Baptist experience this inquiry has a high level of normativity. Baptists always want to be able to appeal to the Scriptures in their teaching and their life, and especially to focus on the New Testament. Words in the domain of admonition and discipline are analysed in this chapter, and passages in which Jesus and the apostles appeal are interpreted. Two key texts on church discipline in the New Testament are of great significance, Matthew 18.15-17 and 1 Corinthians 5.1-13. We will also discuss the insights from more recent literature, that demonstrate knowledge of the social background of local churches.

This chapter also discusses three pastoral situations in which Jesus shows concern for an individual, while not losing sight of the cause of the Kingdom. In him grace and truth go together. One of the conclusions in this chapter is that there is sufficient ground to conclude that the New Testament speaks about church members being subjects in matters of discipline.

Chapter 6 is a pastoral-theological inquiry. The ideas of three representatives from the field of practical theology, more specifically pastoral theology, are discussed. They are Eduard Thurneysen, Jay E. Adams and Don Browning. Thurneysen initiated the reflection on pastoral care in Europe, connecting pastoral care with church discipline. Adams is a prominent representative of 'nouthetic' pastoral care and his views have undoubtedly influenced ministers in the Dutch Union of Baptist Churches. Browning places pastoral counselling in a moral context and wants to ask questions about normative moments from the Bible.

Chapter 7 begins with a treatment of the subject of 'sin', a biblical concept which, within the church of Christ, is symbiotically related to the subject of church discipline. This could also be seen as the ecclesiological reaction to the phenomenon 'sin'. Where there is no sin, there is no church discipline either. Furthermore this chapter contains a survey of systematic theologians who have dealt with church discipline to some extent. It concerns successively J. Calvin, G.C. Berkouwer, O. Noordmans, M. Jeschke, A. van de Beek and W.J. Ouweneel. The range of their contributions is too diverse to be summarised here. Each of them speaks from their own theological views and ecclesiastical background. From 7.7 onwards convictions from the Anglo-Saxon Baptist world are introduced. Much of what is being presented here by Baptist theologians can also be found in earlier chapters of this study. Baptists appear to be indebted to the Reformed world regarding church discipline. For example, Stanley Grenz as an exponent represents a classical point of view that is close to the New Testament data.

Chapter 8 is a survey of specialists in ecclesiastical law. In this chapter we listen to H. Bouwman, J. Kamphuis, M. te Velde and K. Harmannij. Through his monumental work, *Reformed Church Law*, H. Bouwman exercised fundamental influence on generations of ministers in the Reformed world with regard to church discipline. Within the Dutch Reformed Churches ('Vrijgemaakt') J. Kamphuis and M. te Velde were the guides in this regard. Te Velde observes a shift in opinions about sin and he believes that alternative concepts are being used such as 'brokenness' in order to avoid the offensive nature of the concept of sin. L.C.

van Drimmelen and L.J. Koffeman represent the main Reformed Church (Protestantse Kerk in Nederland). In this chapter the Dutch Baptists are also given room to contribute to the opinions on church discipline. One of them, J. Reiling, explicitly spoke out against prohibiting people to take Communion as a disciplinary measure. There is also a discussion about the performative effect of the celebration of Communion. In this view, the Holy Spirit is able to use the signs of bread and wine to speak vigorously to the sinner.

Together with chapters 10 and 11, chapter 9 forms the third and final part of the investigation. Chapter 9 is entitled 'Report on the field research – findings and reflection'. Thirteen sections deal with the thirteen categories of the qualitative empirical research. The Kwalitan programme was used to process the data. The key terms are as follows: 1. Experiences; 2. Initiative of leadership and congregation; 3. Content of church discipline; 4. Church discipline: an unpleasant term; 5. Sighs and sobs; 6. Purpose of church discipline; 7. Necessity of church discipline; 8. Factors in the decline of church discipline; 9. Not in my backyard (Nimby); 10. Measures; 11. Withholding and keeping off Communion; 12. Accountability; 13. Bottom-up. A fourteenth category is formed by an additional survey of fifteen ministers which asked three questions: 1. Which connotations and misunderstandings are associated with the term 'church discipline'? Which aspects cause most resistance? 2. Is a different word possible? Which other word or set of words can create a better support and be more future-proof? 3. Which aspects of church discipline should be emphasised most?

Chapter 10 is an interlude in which the usefulness of the intriguing word 'accountability' is evaluated. This word was used in many interviews as a potential term in connection with church discipline. Christians had to be accountable for their words and actions. It should be possible to request an account, to expect readiness to provide explanations. This chapter reluctantly argues in favour of using this Anglo-Saxon word instead of the usual term 'church discipline' that has become poisoned in the ecclesiastical world – as opposed to the secular world in which discipline is still used in compounds such as a 'disciplinary tribunal' for a professional group.

Chapter 11 provides an overview of the insights that were obtained and makes recommendations to increase support for church discipline. Empirical qualitative research reveals that, if there is any support left for church discipline, this must be sought in an approach in which the congregation is not only the object of church discipline, but above all its subject. It was also shown that respondents in the survey saw opportunities for an upgrade of church discipline, provided that it would take place bottom-up and not top-down. 'Accountability' was mentioned by some interviewees as a suitable term for a situation of 'questioning each other' and 'addressing each other' on matters of imitation and discipleship. This chapter 11 provides a summarising response regarding the determinants of perceptions (see chapter 2). The values mentioned in the same chapter 2 are also provided with conclusions. An important recommendation is that the church should abandon Calvin's somewhat hierarchical approach (a ranking in the triad of 'the honour of God', 'protection of the congregation' and 'the salvation of the sinner') in favour of an integrative approach of equivalence of the three areas. In addition, there are recommendations with regard to the

assessment of the need for church discipline; the aspect of providing prophetic service to each other; and a recommendation with regard to the fact that ‘addressing someone’ is also a skill and competence that not everyone in the congregation possesses. Finally, a manual or guidance is provided for disciplinary situations. All these recommendations aim to increase the support base for church discipline.

SAMENVATTING

Deze studie over het draagvlak voor tucht voltrekt zich op het snijvlak van kerkgeschiedenis, kerkrecht en gemeenteopbouw. Daarnaast zijn ook niet-theologische disciplines bij het onderzoek betrokken. Het betreft een onderzoek naar het functioneren van het ecclesiologisch instrument van het correctieve optreden van de gemeente ten opzichte van haar leden. Het onderzoek valt in twee hoofddelen uiteen en is hybride van opzet. Enerzijds is het een literatuurstudie naar de vraag welke betekenis de tucht in de Bijbel, de theologie en de traditie heeft gehad – specifiek in de baptistentraditie – en naar de vraag of de gemeente ook subject van de tucht kan zijn in plaats van vooral object, waarbij het met name een zaak van het ambt is. De titel van het proefschrift wordt hieruit verklaarbaar: *Elkaar aanspreken*.

Anderzijds gaat het om een kwalitatief empirisch onderzoek naar beweegredenen, houding en opvattingen van leden van baptistengemeenten binnen de Unie van Baptistengemeenten in Nederland. Er is bij dit onderzoek het perspectief of, beter gezegd, de focus gebruikt van het ‘draagvlak’ voor de tucht, dat nagenoeg verdwenen lijkt te zijn. Het woord ‘draagvlak’ is dan ook opgenomen in de subtitel die de aard van het onderzoek nader definieert en kwalificeert. Het doel van het onderzoek is het ontwikkelen van inzichten en het doen van aanbevelingen met betrekking tot het versterken en vergroten van het draagvlak voor tucht in baptistengemeenten. Voor dit doel zijn een aantal vraagstellingen gehanteerd die een concretisering van het onderwerp en een nadere scherpstelling van de focus kunnen bewerkstelligen.

1. Welke positieve factoren zijn bepalend voor het bestaan (of: nieuw ontstaan) van een draagvlak voor de tucht? Wat werkt negatief in op het ontstaan en het bestaan van een (nieuw) draagvlak?
2. Welke rol spelen die factoren in de praktijk van baptistengemeenten?
3. Hoe kunnen die factoren zodanig worden beïnvloed, dat het draagvlak toeneemt?

In hoofdstuk 1 wordt een eerste verkenning van het onderzoeksterrein geboden onder het opschrift: Introductie, oriëntatie en doel van het onderzoek. Het klassieke model van Rolf Zeffass, waarbij gezocht wordt naar een integratie van menswetenschappen en theologie, ligt aan de basis van dit onderzoek. Tevens wordt aansluiting gevonden bij de gedachten van Kees de Ruijter, die uitgaat van het belang van de eigen cultuur waarbinnen de kerk van Christus zich bevindt. Het voortgaande discours met de empirische wetenschappen is voor de praktische theologie van eminent belang. De stand van zaken met betrekking tot de tucht binnen de kerk verhoudt zich grotendeels tot opvattingen in de omringende seculiere omgeving als een systeem van communicerende vaten. De Ruijter hanteert de metafoor van de ‘lens’, te weten de groothoeklens voor het panoramische totaalbeeld en de zoomlens voor het detail. Zo wordt in deze studie het detail van de tucht betrokken op het totaalbeeld van de baptistenecclesiologie.

Hoofdstuk 2 exploreert het begrip ‘draagvlak’ zoals dit in de typisch Nederlandse samenleving van zoeken naar overeenstemming en consensus vorm heeft gekregen. De

Nederlandse overleg- en besliscultuur is er een van ‘polderen’, dat op het zoeken naar draagvlak is gebaseerd. Naast andere literatuur op dit terrein zijn het twee dissertaties over ‘draagvlak’ die inzicht geven over hoe dit gevonden kan worden, waarbij wordt onderscheiden tussen ‘proces’ (vooral Boedeltje) en ‘inhoud’ (vooral De Graaf). Er wordt in dit hoofdstuk een conceptueel model ontwikkeld dat wordt verbonden met achttien vragen die betrekking hebben op determinanten van concepties en daarnaast op waarden waarmee mensen dingen beoordelen en menen te zien. Deze vragen brengen het brede veld van de tucht scherp in beeld en moeten aan het eind van het onderzoek expliciet worden beantwoord.

Hoofdstuk 3 onderzoekt welke sociologische, maatschappelijke en kerkelijke verschijnselen een rol hebben gespeeld bij het betekenisverlies van de kerkelijke tucht. Achtereenvolgens bespreekt het hoofdstuk: 1. (godsdienst)sociologische en filosofische achtergronden; 2. kerkelijke ontwikkelingen met betrekking tot begrippen als ‘zonde’ en ‘tucht’; 3. observaties van veranderingen die zich in kerk en samenleving aandienen; 4. het opvallende fenomeen van de ‘gelijktijdigheid van het ongelijktijdige’. De godsdienstsocioloog Gerard Dekker wordt ten tonele gevoerd met de door hem geformuleerde dilemma’s van ‘binding versus vrijheid’, ‘homogeniteit versus heterogeniteit’, ‘openbaring versus ervaring’. Ook komen grote thema’s als secularisatie, individualisme en persoonlijke autonomie aan de orde. Die hebben het aanzien van de samenleving en van de kerk fundamenteel veranderd, waarbij een belangrijk Bijbels kernbegrip als ‘zonde’ van kleur is verschoten. In het vervolg daarop zijn er ook verschuivingen opgetreden in de beoordeling van tuchtwaardigheid en is sprake van een situatie van vervangende termen voor zonde en ongerechtigheid. ‘Gebrokenheid van de schepping’ is een term waarmee gelovigen beter kunnen leven. Ook ‘schaamte’ blijkt een substituut te zijn voor ‘zonde’. Dwars daartegenin zijn er signalen uit de seculiere wereld die weer meer normbesef bepleiten en wordt door mensen een terugkeer voorgestaan naar normatieve kaders en zelfs naar een nieuwe ‘moraal’. Deze signalen worden opgepikt door mensen uit de kerkelijke wereld en zij ontwikkelen – mede uit een overtuiging van ‘gemis’ – gevoeligheid voor thema’s als discipelschap, navolging en ‘contrastgemeenschap’ om het tegendraadse van het geloof te beklemtonen. Hierin is ook iets zichtbaar van wat Karl Mannheim heeft genoemd de ‘gelijktijdigheid van het ongelijktijdige’. Contraire ontwikkelingen komen naast elkaar voor.

Hoofdstuk 4 is een bijdrage uit de geschiedenis van de baptisten in Nederland. Het stelt twee episodes aan de orde waarin sprake is van een ontstaan van het baptistengedachtegoed: een korte periode aan het begin van de 17^e eeuw en een periode die wordt gemarkeerd door de doop door onderdompeling van zeven baptisten in 1845. Het is het begin van het huidige baptisme in Nederland. Hoofdstuk 4 is getiteld: Baptisten begrijpen uit hun geschiedenis. De strekking van deze titel is dat baptisten in Nederland zich niet zozeer laten kennen uit een nauw omschreven theologie en uit verschenen publicaties, maar uit een lijf-aan-lijfdans met de Bijbel (De Vries), een passie voor de plaatselijke gemeente en een hart voor evangelisatie. Baptisten schreven in Nederland geen boeken, maar het leven van hun gemeenten leest als een boek. De inhoud van dit hoofdstuk 4 laat zonneklaar zien dat tucht niet een onbeduidend en marginaal verschijnsel is geweest, maar een wezenlijk bestanddeel in de ecclesiologie van de baptistengemeenten. Verder biedt dit hoofdstuk een schets van bepalende ecclesiologische

kenmerken van het Nederlandse baptisme, zoals het baptisme als Bijbelbeweging, als gemeenschap waarin het participeren deelhebben aan het gemeentelven significant is, als gemeenschap van navolging, als gemeenschap met een sterke nadruk op congregationalisme als organisatiestructuur, als gemeenschap waarin het priesterschap van alle gelovigen wordt geëxerciseerd, maar ook als gemeenschap die door een proces van verambtelijking en verkerkelijking is heengegaan.

Hoofdstuk 5 is een Bijbels-theologische navraag waarin de gegevens van het Oude en vooral het Nieuwe Testament aan bod komen. Voor de beleving van baptisten is deze navraag van een hoog gehalte aan normativiteit. Baptisten willen zich altijd in leer en leven kunnen beroepen op de Schrift en vooral zich daarbij richten op het Nieuwe Testament. Woorden in de sfeer van vermaning en tucht worden in dit hoofdstuk geanalyseerd en passages waarin Jezus en de apostelen handelend optreden, worden geëxegeseerd. Er zijn twee kroonteksten over de tucht in het Nieuwe Testament die van grote betekenis zijn: Mat. 18,15-18 en 1 Kor. 5,1-13. Ook de inzichten uit nieuwere literatuur die blijken te geven van kennis van de sociale achtergrond van gemeenten worden besproken. Tevens wordt in dit hoofdstuk een drietal pastorale situaties besproken waarin Jezus blijken geeft van zorg om en voor een mens, terwijl hij de zorg voor de zaak van het Koninkrijk niet uit het oog verliest. Genade en waarheid houden bij hem gelijke tred. Een van de conclusies in dit hoofdstuk is dat er voldoende grond is om te kunnen vaststellen dat het Nieuwe Testament spreekt over het subject-zijn van gemeenteleden in aangelegenheden van tucht.

Hoofdstuk 6 is een pastoraal-theologische navraag. Het gedachtegoed van drie vertegenwoordigers uit het veld van de praktische theologie, te weten de pastorale theologie, wordt hier besproken. Het gaat om Eduard Thurneysen, Jay E. Adams en Don Browning. Thurneysen staat in Europa aan de wieg van de reflectie op pastoraat en verbindt pastoraat met de tucht. Adams is een markant vertegenwoordiger van het 'nouthetisch' pastoraat en zijn opvattingen hebben zeker invloed uitgeoefend op een deel van het voorgangerscorps binnen de Unie van Baptistengemeenten. Browning plaatst pastorale counseling in een morele context en wil doorvragen naar normatieve momenten vanuit de Bijbel.

Hoofdstuk 7 begint met een behandeling van het onderwerp 'zonde', een Bijbels begrip dat zich binnen de gemeente van Christus symbiotisch verhoudt tot de kerkelijke tucht. Deze is dan ook de ecclesiologische reactie op het fenomeen 'zonde'. Waar geen zonde is, is ook geen tucht. Tucht is naast de biecht de wijze waarop het zelfreinigend vermogen van de gemeente wordt geactiveerd. In de tweede plaats bevat dit hoofdstuk een navraag bij systematisch theologen die zich in meer of mindere mate bezig hebben gehouden met de kerkelijke tucht. Het gaat achtereenvolgens om: J. Calvijn, G.C. Berkouwer, O. Noordmans, M. Jeschke, A. van de Beek en W.J. Ouweneel. Het palet van hun onderscheiden bijdragen is te divers om hier samen te vatten. Ieder van hen spreekt vanuit de eigen theologische opvattingen en kerkelijke achtergrond. Vanaf 7.7 volgen overtuigingen uit de Angelsaksische baptistenwereld. Veel van wat hier te berde wordt gebracht door de baptistentheologen is ook terug te vinden in eerdere hoofdstukken van deze studie. Baptisten blijken over de tucht schatplichtig te zijn aan de gereformeerde wereld. Stanley Grenz als exponent daarvan

vertegenwoordigt bijvoorbeeld een klassiek standpunt dat dicht aansluit bij de gegevens van het Nieuwe Testament.

Hoofdstuk 8 is een navraag bij kerkrecht deskundigen. Het oor wordt in dit hoofdstuk te luister gelegd bij H. Bouwman, J. Kamphuis, M. te Velde en K. Harmannij. In zijn monumentale werk *Gereformeerde Kerkrecht* heeft H. Bouwman ten aanzien van de kerkelijke tucht fundamentele invloed uitgeoefend op generaties predikanten in de gereformeerde wereld. Binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt zijn J. Kamphuis en M. te Velde richtinggevend geweest als het gaat om de kerkelijk tucht. Te Velde constateert een omslag in het denken over zonde en meent dat er andere begrippen worden gehanteerd zoals 'gebrokenheid', om het aanstootgevende karakter van het begrip zonde te vermijden. Uit de sfeer van de PKN komen L.C. van Drimmelen en L.J. Koffeman aan het woord. De Nederlandse baptisten krijgen in dit hoofdstuk ruimte voor hun bijdrage aan de meningsvorming over de tucht. De baptist J. Reiling heeft zich expliciet uitgesproken tegen het middel van de afhouding van het avondmaal als tuchtmaatregel. Ook vindt een bespreking plaats van de performatieve werking van de viering van het avondmaal. De Heilige Geest is in deze opvatting bij machte zich te bedienen van de tekenen van brood en wijn om krachtig tot de zondaar te spreken.

Hoofdstuk 9 vormt met de hoofdstukken 10 en 11 het derde en laatste deel van het onderzoek. Hoofdstuk 9 is getiteld: Verslag van het veldonderzoek – bevindingen en reflectie. In dertien paragrafen worden dertien categorieën behandeld van het kwalitatief empirisch onderzoek. In de verwerking van de gegevens werd gebruikgemaakt van het programma Kwalitan. Het gaat daarbij om de volgende trefwoorden: 1. Ervaringen; 2. Initiatief raad en gemeente; 3. Inhoud tucht; 4. Tucht: een onaangenaam woord; 5. Zuchten en gedoe; 6. Doel tucht; 7. Noodzaak tucht; 8. Factoren bij de teloorgang van de tucht; 9. Not in my backyard (nimby); 10. Maatregelen; 11. Afhouding en onthouding van het avondmaal; 12. Accountability; 13. Bottom-up. Een veertiende categorie wordt gevormd door een additioneel onderzoek onder vijftien voorgangers, waarbij een drietal vragen aan de orde kwamen: 1. Welke associaties en misverstanden zijn aan de term 'tucht' verbonden? In welke aspecten zit de weerstand vooral? 2. Is een ander begrip mogelijk? Welk ander woord of welke set van woorden kan een beter draagvlak creëren en meer toekomstbestendig zijn? 3. Wat zijn de aspecten van de tucht die het meest benadrukt zouden moeten worden?

Hoofdstuk 10 is een intermezzo-hoofdstuk waarin het intrigerende woord 'accountability' op bruikbaarheid wordt onderzocht. Dit woord kwam regelmatig in de interviews terug als een woord waar mensen iets in zagen in verband met de tucht. Een christen moest aanspreekbaar zijn op zijn woorden en daden. Hij zou 'accountable' moeten zijn en rekenschap en verantwoording dienen af te leggen. Met mitsen en maren wordt in dit hoofdstuk een lans gebroken voor het gebruik van dit Angelsaksische woord in plaats van de gebruikelijke term 'tucht' die in de kerkelijke wereld besmet is geraakt (in tegenstelling tot de seculiere wereld waarin tucht nog gewoon gebruikt wordt in samenstellingen als 'tuchtcollege' voor een beroepsgroep).

Hoofdstuk 11 biedt een overzicht van verkregen inzichten en doet aanbevelingen ter vergroting van het draagvlak voor de kerkelijke tucht. Het kwalitatief empirisch onderzoek brengt aan het licht dat, *als* er nog over een draagvlak voor de tucht kan worden gesproken, dit moet worden gezocht in een aanpak waarbij de gemeente niet slechts object van tucht is, maar vooral subject van tucht. Ook werd aangetoond dat respondenten in het onderzoek ruimte zagen voor een *opwaardering* van de tucht, mits deze bottom-up zou plaatsvinden en niet top-down. ‘Accountability’ werd door sommige geïnterviewden een bruikbare term genoemd voor een situatie van ‘elkaar bevragen’ en ‘elkaar aanspreken’ op zaken van navolging en discipelschap. In hoofdstuk 11 wordt samenvattend antwoord gegeven op de vragen met betrekking tot de determinanten van percepties (vraag 9-18) uit hoofdstuk 2 over draagvlak. Ook de in hoofdstuk 2 genoemde waarden worden van conclusies voorzien. De stelling is gewettigd dat de kerk haar geloofwaardigheid en haar waarachtigheid op het spel zet als zij geen werk maakt van het instrument van de tucht als ‘het zelfreinigende vermogen van de kerk’. Als een belangrijke aanbeveling geldt dat de kerk de enigszins hiërarchische benadering van Calvijn – waarin een rangorde zit in de drieslag ‘eer van God’, ‘bescherming van de gemeente’ en ‘de redding van de zondaar’ – zou moeten prijsgeven ten gunste van een integratieve benadering van een evenwaardige gelijkstelling van de drie terreinen. Daarnaast zijn er nog de aanbevelingen ten aanzien van de beoordeling van de tuchtwaardigheid, het aspect van het verlenen van een profetische dienst aan elkaar en een aanbeveling met betrekking tot het gegeven dat ook het ‘aanspreken’ een vaardigheid en competentie is die niet ieder in de gemeente bezit. Ten slotte wordt er een leidraad of handreiking gegeven voor tuchtsituaties. Al deze aanbevelingen hebben tot doel het draagvlak voor de kerkelijke tucht te vergroten.